

PATAI ILONA

A CSALÁD ÉS AZ ISKOLA AKTÍV EGYÜTTMŰKÖDÉSÉT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK (1. RÉSZ)

A család és az iskola a két legfontosabb nevelési intézmény a gyermek életében. A családnak és az iskolának közös érdeke a gyermek harmonikus és mintaszerű nevelése. E célkitűzés elérése érdekében fontos, hogy azok az egyének, akik a gyermek nevelésében vállalnak felelősséget, a kölcsönös együttműködésre törekedjenek, folyamatosan tájékoztassák egymást a gyermek helyzetéről, fejlődéséről, problémáiról. Az előttünk álló, három részes cikksorozat célja rámutatni a család és iskola közti különböző kapcsolattartási formákra, melyek biztosítani tudják az optimális együttműködést köztük.

A CSALÁD KAPCSOLATA AZ ISKOLÁVAL

A nevelési folyamatban a gyermek személyiségének kialakulását több tényező befolyásolja. Ezek közé soroljuk a családot, az iskolát, a kortárs csoportokat (osztálytársak, barátok), azokat a személyeket, akikkel élete során kapcsolatba kerül, valamint a különböző tömegkommunikációs eszközöket. A család kiemelt jelentőséggel bír a gyermek életében, mivel ez az elsődleges közösség, ahová beleszületik, ahol nevelkedik, fejlődik és formálódik. Ebben az első szocializációs kötelékben tanulja a gyermek az emberi kultúra szokásait, szabályait és a viselkedés külső elvárásait. A szülői modell határozza meg leggyakrabban a gyermek fejlődését és viselkedését. A család fontos feladata biztosítani a gyermek számára az egészséges fejlődéshez szükséges feltételeket, magatartási és szerepmintákat közvetíteni számára. A harmonikus család ezeket a feltételeket a biológiai, gazdasági, szocializációs, nevelői és emocionális funkciók ellátásával biztosítja. A szülői szeretet, elfogadás, támogatás a legfontosabb egy gyermek életében. A családtagok teljes személyiségükkel vesznek részt a gyermek nevelésében, segítenek abban, hogy mindenkitől érzelmi biztonságot kapjon (Bujna 2010).

A családi nevelés mellett egy bizonyos időszak elteltével megjelenik a második szint, az intézményes ne-

velés – az iskolai környezet, amely a gyermeket új kihívások és feladatok elé állítja. A gyermek nevelésében a szülők mellett fontos szerepe lesz a pedagógusnak, annak a személynek, aki az iskola belső világát összeköti a családdal. A gyermek iskolába lépésétől kezdve a pedagógus személyisége lesz az egyik legmeghatározóbb nevelési tényező, aki a nevelés és oktatás folyamatában egész személyiségevel hatást gyakorol és példaképül szolgál tanítványai számára. A pedagógus feladata a megfelelő légkör kialakítása az osztályban. Ebből kifolyólag fontosnak tartjuk, hogy a szülők és pedagógusok közötti őszinte és harmonikus kapcsolat alakuljon ki, hogy mindkét fél a gyermek érdekeit képviselve együttműködésre és egységes nevelő hatásokra törekedjen. A pedagóguskutatásban különböző irányzatokat találunk, amelyek több aspektusból vizsgálják a pedagógusok szerepét, eredményességét és személyiségét. Rogers (idézi: Patai, 2009) azokra a személyiségvonásokra hívta fel a figyelmet, amelyek a mai napig jellemzik az eredményes, személyközpontú, elfogadó pedagógust. Olyan három alapképességre fókuszálnak, amelyek meghatározó jelleggel bírnak a pedagógus-tanuló és a pedagógus-szülő közti kapcsolatban egyaránt. A három alapképesség: a feltétel nélküli elfogadás, az empátia és a kongruencia. A pedagógus munkája emberi érintkezés, ennek sikerét alapvetően meghatározza személyisége, kommunikációja, kapcsolatai a tanulókkal és szülőkkel. Egyetértünk Resztyánszkival (2005) abban, hogy az iskola világában érzelemgazdag pedagógusokra van szükség, akik közvetíteni tudják a szeretetet, a biztonságot, az elfogadást és az elismerést. A feltétel nélküli pozitív elfogadás kölcsönös tiszteletet vált ki, és ez érvényes gyermekkel és szülővel kapcsolatban egyaránt. A kongruens pedagógus érzései nemcsak a tanulók, de a szülők számára is természetes emberi megnyilvánulások. A gyermek neveléséhez és oktatásához olyan egyéniségekre van szükség, akik határozott szemé-

lyiségükkel, kommunikációjukkal mindenki számára követendő, pozitív példát nyújtanak.

A PEDAGÓGUS PÉLDAKÉP-SZEREPE

A pedagógus személyisége meghatározó a nevelési folyamatban, aki folyamatosan alkot és alakít, aki szabad kreatív munkájával és tevékenységeivel alakítja önmagát, tanítványait és a társadalmat. Csak megfelelő szakmai tudással és erkölcsi tartással rendelkező pedagógus formálhat és alakíthat fegyelmezett és felelősségteljes személyiségeket tanítványjaiból.

Kariková (2001) nyomán, különböző kritériumokat figyelembe véve, foglaltuk össze azokat az alapvető kompetenciákat, melyekkel minden pedagógusnak rendelkeznie kellene.

- A valóság objektív megítélése – a pedagógusnak nap mint nap különböző helyzeteket kell megoldania, konfliktusokat kell kezelnie. A tanulók elvárják tőle, hogy a megoldások során objektív és igazságos legyen.

- Önismeretre való törekvés – a pedagógus, aki képes önmaga elemzésére, értékelésére, mások iránt is mélyebb lesz, és nyitottabb az új ötletek befogadására

- A cselekedetek, tettek irányításának képessége – a tanulókból félelmet vált ki, hogyha a pedagógus alkalmatlan, szinte támadó viselkedést tanúsít

- Pozitív érzelmi kapcsolatok kialakításának képessége – a pedagógusnak magas érzelmi intelligenciával kell rendelkeznie, mivel ebben a szakmában a pozitív érzelmi kapcsolatok kialakítása elsődleges elvárás

- Kreativitás, alkotóképesség – a pedagógus legyen tisztában a kreativitás fogalmával, valamilyen szinten legyen kreatív személyiség, legyen képes felismerni és tudatosan továbbfejleszteni a tanulóknak rejlő alkotóképességet. Fontos az elméleti ismeretek gyakorlatban történő hasznosítása, a tanulók egyéni sajátosságainak felismerése, csak így lesz képes kreatív tanulókat nevelni

■ Ellenállóképesség a nehéz feladatokkal szemben – a pedagógus munkájában gyakran előfordulnak nehéz helyzetek, amikor a stressz akár kiégési szindrómához is vezethet, ezért szükséges az ellene való küzdelem

■ Megfelelő kommunikációs képesség – a verbális és nonverbális kommunikáció fontos szerepet tölt be a nevelő-oktató folyamatban. A megfelelő kommunikációs képesség nemcsak a tanulókkal, de a szülőkkel való kommunikációban is fontos.

■ Humorérzék és optimizmus – több kutatás is igazolja, hogy a tanulók fontosnak tartják, hogy a pedagógusnak legyen humorérzéke. Ez összefügg az optimizmussal, valamint a pozitív osztályklíma kialakulását is segítheti.

A pedagóguspálya fontos részét képezi az osztályfőnöki szerep. Ez egy komplex és sokrétű munkatevékenység, középpontjában a vezetés, tervezés, szervezés, valamint a tanulók legoptimálisabb nevelésére való törekvés áll. Az osztályfőnök szerepkörét az alábbi tevékenységek képezik:

■ a nevelési-oktatói folyamat irányítása, a tanítási órák vezetése

■ az állami és az iskolai dokumentumok alapján biztosítja az osztályban megvalósuló nevelési és oktatási célokat

■ szervezési tevékenységek, adminisztratív feladatok, pedagógiai dokumentáció ellátása

■ az osztályban tanító pedagógusok nevelőtevékenysége, nevelési és oktatási elvárásainak koordinációja

■ a pozitív osztálytermi klíma kialakítása, a pozitív pedagógus és tanuló közti kapcsolat kialakítása

■ feladata folyamatosan ellenőrizni a nevelő-oktató munka színvonalát és minőségét, megoldásokat keresni a felmerülő problémákra

■ diagnosztizálni az osztály tanulóit, figyelmet fordítani az egyéni különbségekre, folyamatosan tájékozódni a tanulók sikerei, tervei, problémái iránt, szükség esetén segítséget nyújtani számukra

■ megismerni az osztály tanulóinak családi helyzetét, érdeklődni és segíteni, ha változások, gondok észlelhetők

■ felügyelni a tanulók viselkedését, tanulmányi eredményeit, iskolalátogatását

■ segíteni különböző iskolai és iskolán kívüli osztályrendezvények, tanulmányi kirándulások, közös programok és szabadidős foglalkozások szervezésében

■ a szülőkkel való együttműködés, partneri kapcsolatok kiépítésére való törekvés (Višňovský, 2000, Zrinszky 2002, Dombi 2007).

A szülők gyakran már a gyermek iskolába lépése előtt, az első osztályba való beiratkozás során kapcsolatba lépnek a pedagógussal. Ezt követően együttműködésük előre megtervezett, formális kereteken belül vagy nem formális kereteken belül az egyik vagy a másik fél kezdeményezésével jöhet létre. Az iskolai nevelés során az alsó tagozatos szülők számára a legfontosabb partner az osztályfőnök, mivel ő az a személy, aki több éven keresztül összekovácsolja az osztályközösséget, és pozitív, együttműködő kapcsolatot próbál kialakítani a szülőkkel.

A PEDAGÓGUS ÉS A SZÜLŐK KÖZTI INTERAKCIÓ

A pedagógus és szülő közötti együttműködés az iskolák fontos feladatának számít. Az interakció biztos alapokon nyugszik, hogyha a szülők tisztában vannak az iskola nevelési és oktatási törekvéseivel, funkcióival és céljaival, a pedagógusok pedig megismerik tanulóik otthoni környezetét és családi hátterét. A támogató családi háttér segítségével érhet el tartós pozitív eredményeket az iskola. A pedagógusok és a szülők között folyamatos párbeszéd kialakítására van szükség. Ennek megvalósításához megfelelő légkört kell teremteni, olyan környezetet, melyben nem hiányzik a bizalom és a kölcsönös elfogadás. Erre nem csak akkor van szükség, hogyha problémákat kell megoldani (Dombi 2007).

A család és az iskola kapcsolata demokratikus elveken nyugszik. Ennek értelmében Škvarková (Bakošovára hivatkozva; 2010) megfogalmazott néhány fontos alapelvet:

■ tisztában kell lenni azzal, hogy a családnak az iskolával kapcsolatban vannak bizonyos elvárásai a nevelés és az oktatás terén

■ az iskola kínálja az oktatás rendszerét, ezért szükségszerű, hogy a szülők, szakemberek és a gyermekkel kapcsolatban álló személyek folyamatosan értesüljenek az oktatás területét érintő változásokról

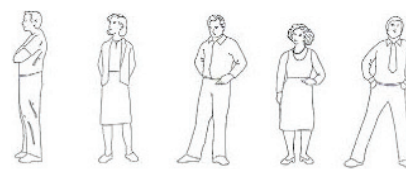
■ a család vegye ki részét a gyermekről kialakított kép formálásában, fontos legyen számára megvédeni a gyermek jogait

■ biztosítani kell a pedagógusok és a szülők közötti meghitt kommunikáció kialakítását

■ a kapcsolattartási formák kibővítésére érdemes konzultációs napokat tartani, ezzel erősíteni, hogy a pedagógusok és szülők közötti kommunikáció ne csak egyirányú legyen.

Beed USA-ban tevékenykedő iskolai pszichológus megfigyeléseiből kiindulva Maslová és munkatársai (2011) a szülők együttműködéssel kapcsolatos hozzáállását a külső jelek alapján jellemezték. Ennek alapján öt típust lehet megkülönböztetni (1. ábra):

1. típus: szülő, aki elkerüli az iskolával való együttműködést
2. típus: szülő, akinek az együttműködéshez ösztönzésre, buzdításra van szüksége
3. típus: szülő, aki vár a felszólításra
4. típus: szülő, aki az iskolában kényelmesen érzi magát
5. típus: szülő, aki szereti, hogyha van hatalma.

1. 2. 3. 4. 5.

1. ábra: A szülők együttműködéssel kapcsolatos magatartása a külső jelek alapján
Forrás: Maslová Marcela et al. (2011, 8)

Pszichológiai szempontból mindenképpen fontos, hogy a pedagógus képes felismerni és tiszteletben tartani a felsorolt típusokat ahhoz, hogy eldönthesse, melyik típusal kezdje meg az együttműködést. Azonban a gyakorlatban a pedagógusok azt tapasztalták, hogy a legtöbb szülőnek nincsenek az együttműködéssel kapcsolatos konkrét javaslatai, kevesen tudnak ötletekkel szolgálni, inkább a pedagógustól várják a kezdeményezést (Maslová et al. 2011).

A leghatékonyabb együttműködés azokkal a szülőkkel alakul ki, akik önállóan, örömmel kapcsolódnak be az együttműködésbe, nem csak a pedagógus többszöri felszólítása után, valamint akik saját kreatív ötleteikkel és javaslataikkal járulnak hozzá az együttműködés hatékonyabbá tételéhez.

Epstein (2001) a szülői bevonás szintjeire gyakorlatban alkalmazható tevékenységfajtákat dolgozott ki, melyek segítséget nyújtanak az iskolának a szülők bevonásához, a család

és az iskola közötti partneri kapcsolat kiépítéséhez. Ezek a következők:

1. A szülőkkel való foglalkozás: a család segítése a gyermekek számára kialakítandó tanulási környezet megteremtésében. Pl. gyermeknevelésről szóló irodalom ajánlása; programok szervezése különböző témakörökben: egészséges életmód, orvosi ellátás, helyes táplálkozás.

2. Kommunikáció: az iskola nevelési programjáról és a gyermekek iskolai fejlődéséről szóló kommunikáció megtervezése. A szülői értekezlet keretén belül legyen rendszeres információátadás (üzenetek átadása írásban, telefonon stb.).

3. Önkéntes munka: megszerezni a szülői segítséget, támogatást az önkéntes feladatok vállalásához, közösségi helyiség kialakítására, stb.

4. Otthoni tanulás: információ- és ötletnyújtás a családok számára, hogyan segíthetnek a feladatok elkészítésében, a család részvétele az iskolai célkitűzésben, a továbbtanulás tervezésében, pályaválasztásban

5. Döntéshozatal: a szülők bevonása az iskolai tervekbe, szülői képviselő kialakítása, szülői szervezetek, munkaközösségek kialakítása, vezetőségbe való megválasztása

6. A tágabb közösség és az iskola kapcsolata: az iskola nevelési céljainak megvalósítása érdekében összekötni a családi nevelést, az iskolai munkát és a gyermekek fejlődését. A diákok és a családok tájékoztatása a közösség egészségügyi, kulturális és szabadidős szolgáltatásairól, a szociális támogatásról. Ismertetni olyan közösség által szervezett lehetőségekről, amelyek a tanulási készséget és a tehetség kibontakoztatását szolgálják (Epstein (2001) nyomán idézi: Maslová et al. 2011, F. Lassú, Podráczky, Glauber, Perlusz, Marton 2012).

A szülők és a pedagógusok között kölcsönös megértésen, tiszteleten és bizalmon alapuló együttműködés van szükség. A szülő iskolával történő együttműködése megkönnyítheti a pedagógus nevelő-oktató munkáját. Ebben segít, hogyha a szülők jobban érdeklődnek a pedagógus munkája iránt, a pedagógus pedig a családi háttér tényezőit próbálja meg feltárni. A szülő-pedagógus kapcsolatban gyakran konfliktusok is keletkezhetnek. A család és az iskola együttműködésében felléphetnek különböző gátló tényezők, melyek megakadályozzák a pozitív szülő-pedagógus viszony

kialakulását. Pl. gátló tényező lehet a pedagógus szakmai kompetenciájának túlzott hangsúlyozása, a szülők iskolával vagy a pedagógussal kapcsolatos ellenséges viszonyulása, a szülők passzivitása, túlzott elfoglaltsága, érdektelensége. Gátló ok lehet az is, ha az együttműködés tartalmi kérdései a háttérbe szorulnak, és helyettük a formai kérdések dominálnak (Szabó, 2006; Dombi, 2007). A gyakorlatban vannak helyzetek, amikor a pedagógusnak nem tetszik, hogyha a szülő túlzott érdeklődést és törődést mutat gyermeke iránt. Nehéz ilyenkor megállapítani, hogy ezzel a pedagógus figyelmét gyermekére vagy saját magára szeretné felhívni, illetve a többi szülő közül szeretne kitűnni. A pedagógus oldaláról ez is kiválthat érdektelenséget és passzív hozzáállást.

A szülőnek joga van gyermeke fejlődéséről, tanulmányi előmeneteléről, viselkedéséről rendszeres és részletes tájékoztatást kapni, joga van gyermeke neveléséhez segítséget és tanácsokat kérni. Vajon mit vár el a pedagógus a szülőtől és a szülő a pedagógustól? A szülő elvárja a pedagógustól, hogy szeresse gyermekét, a problémákat azonnal orvosolja, és ne kivételezzen, hanem mindenkivel igazságos legyen. A pedagógus a szülőtől elvárja a rendszeres kapcsolattartást, melyben tájékoztatást kérhet a gyermekről. Ennek alapfeltétele, hogy a szülők ne zárkózzanak el az együttműködéstől, hajlandóak legyenek a közös problémák megoldására. Gyermekek számára pozitív családi légkör és háttér kialakítására törekedjenek, de ne feledkezzenek meg arról sem, hogy gyermeküket ellenőrizzék és segítsék munkájában (Kurincová 2001, Gablasová, Tírpáková 2008).

Egyetértünk Dombival (2007), aki úgy véli, hogy a pedagógus és a szülő közötti együttműködés legfontosabb elemei a következők:

- a pedagógus és szülő közötti partneri viszony kialakulása
- a szülő megnyerése a gyermeknevelés közös ügye érdekében
- a nevelési tapasztalatok cseréje
- objektivitásra való törekvés mindkét fél részéről
- közös felelősség a nevelés terén
- együttműködésen alapuló rendszer
- kölcsönös elfogadás, tolerancia, empátia.

Akkor beszélhetünk jó kapcsolatokról a pedagógusok és szülők között, hogyha partnerként tekintenek

egymásra, kapcsolatukat a kölcsönös bizalom és tisztelet jellemzi, mely a tolerancián és együttműködésen alapul. A folyamatos kommunikáció lehetővé teszi, hogy probléma esetén közösen keressék a legjobb megoldásokat.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bujna Eleonóra (2010): A család, mint az elsődleges szocializáció színtere. In: Dombi Alice – Soós Katalin (szerk.): Fejezetek a kisgyermeknevelés köréből. APC-Stúdió, Szeged, 86–94.
- Dombi Alice (2007): A nevelő-szülő kommunikáció tartalmi kérdései. In Dombi Alice – Oláh János – Varga István. A nevelélmélet alapkérdései I. kötet. APC-Stúdió, Gyula, 100–107.
- Dombi Alice (2007): Együtt és külön. Az iskola és környezete. In Dombi Alice – Oláh János – Varga István. A nevelélmélet alapkérdései II. kötet. APC-Stúdió, Gyula, 34–40.
- F. Lassú Zsuzsa – Podráczky Judit – Glauber Anna – Perlusz Andrea – Marton Eszter (2012): Nemzetközi kutatások a szülői részvétel hatásáról. In: Pál Dániel Levente (szerk. 2012): Szövetségben. Tanulmányok a család és az intézményes nevelés kapcsolatáról. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 13–42. [online] <http://mek.oszk.hu/11300/11368/11368.pdf>
- Gablasová Svetlana – Tírpáková Anna (2008): Edukačná diáda – rodina škola. In: Klíma školy 21. storočia. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou. PF UMB 2, Banská Bystrica, 34–37.
- Kariková Soňa (2001) Osobnostné charakteristiky učiteľa. In: Višňovský Ludovít – Kačáni Vladislav et al.: Základy školskej pedagogiky. Iris. Bratislava, 61–66.
- Kurincová Viera (2001): Kooperácia rodiny a školy In: Porubská Gabriela, Seidler Peter, Kurincová Viera: Diferenciácia, integrácia a kooperácia v edukačnom prostredí. PF UKF, Nitra, 170–242.
- Maslová Marcela et al. (2011): Podpora a implementácie celodenného výchovného systému. Metodicko-pedagogické centrum. Bratislava.
- Patai Ilona (2009): A pedagógus szerepe a diák személyiségének formálásában és a tanár-diák interakció kialakulásának lehetőségei. In Képzés és gyakorlat II. KFE, KeTK Nitra, 149–154.
- Resztyánszki Lászlóné (2005): A pedagógus szerepe a közoktatás-fejlesztés folyamatában. In: Új Pedagógiai Szemle. 2005. november, 116–117. [online], <http://epa.oszk.hu/http://epa.oszk.hu/00000/00035/00097/2005-11-mu-Restyanszki-Pedagogus.html>
- Škvarková Zuzana (2010): Rodina a škola vo vzájomnej spolupráci. UMB PF, Banská Bystrica.
- Szabó Éva (2006): Szeretettel és szigorral. Akadémia Kiadó, Budapest.
- Višňovský Ludovít (2001): Spolupráca rodiny so školou. In: Višňovský Ludovít – Kačáni Vladislav et al.: Základy školskej pedagogiky. Iris. Bratislava, 200–203.
- Zrinszky László (2002): Nevelélmélet. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.